
РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ КЛАСИКИ

УДК 811.161.2'28(477.8)

DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.164-174

Наталія Коваленко

ORCID 0000-0002-7810-1982

*доктор філологічних наук, доцент
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

Борис Коваленко

ORCID 0000-0002-3764-856X

*доктор філологічних наук, доцент
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ОБРАЗНА ОСНОВА ФРАЗЕМ ІЗ КОМПОНЕНТОМ СНІГ У ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ

У статті досліджено особливості вживання і просторове поширення фразеологізмів із компонентом *сніг* за матеріалами сучасних словників літературної мови та діалектного мовлення. Визначено, що характеристика рис і вчинків людини, абстрактних понять 'ніколи', 'зайвий', 'багато' є об'єктом фразеологізації через образне переосмислення назв явищ природи, вияв більшої чи меншої міри ознаки.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, діалектне мовлення, говір, образна основа, символіка, сніг.

Постановка проблеми. Фразеологічна система є найбільш закованою, образною та емоційною складовою національної мови. Основною метою лінгвокультурологічної парадигми у фразеології є виявлення спосо-

бів і засобів втілення світогляду етносу в змісті фразеологічних одиниць. Іван Огієнко, підкреслюючи велике значення народного мовлення у становленні та розвитку літературної мови, вивченні її історії, наголошував: «Добірна національна фразеологія – душа мови – сильно її красить і збагачує... І письменник, добрий знавець мови, вживає їх у своїй літературній мові повними пригорщами... Хто хоче її (фразеології) навчитися, мусить звертатися до живої народної мови ...» [6, с.181].

Сьогодні наукові праці, словники Івана Огієнка мають надзвичайну інформативність для діахронних досліджень як літературної, так і діалектної лексики та фразеології, їхньої стійкості чи тимчасовості побутування, аналізу шляхів розвитку української мови на багатьох рівнях. Вивчаючи та продовжуючи наукові принципи, дослідницькі традиції вченого в записах і визначенні особливостей української народної фразеології, її ролі у фіксації та збереженні етнічної культурної пам'яті, мовознавці в теоретичному обґрунтуванні та практиці опису фразеологічних одиниць вивчають фразеологізми в широкому лінгвокультурологічному контексті – взаємозв'язку мови та культури.

Загальновідомо, що фразеологізми є виразниками світобачення етносу, своєрідними кодами, які народ зберігає і передає із покоління в покоління. Складнощі образно-значеннєвої організації цих мовних одиниць, багатомірність їхнього функціонування у текстах і до сьогодні активізують різноаспектні наукові дослідження, зокрема і в лінгвокультурологічному напрямі.

Соціолінгвальні, ментальні, етнокультурні риси окремих семантичних груп народних фразем досліджували упродовж ХХ-ХХІ ст. В.І. Лавер, М.Ф. Алефіренко, Л.Г. Скрипник, О.О. Селіванова, І.Я. Гнатюк, М.Д. Демський, В.В. Жайворонок, А.О. Івченко, В.С. Калашник, Ю.Ф. Прадід, Н.Ф. Венжинович, В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, З.С. Мацюк та ін.

Варіанти номінацій явищ природи на рівні фразеологічних систем окремих говірок як у діахронії, так і в синхронії описали в дисертаційних працях Н.В. Романюк, В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, Г.М. Доброльожа, А.О. Івченко, М.С. Олійник.

Зазначимо, що фразеологічний матеріал із різних говірок української мови проаналізовано в дисертаціях, опубліковано окремими фразеологічними словниками. Цінний емпіричний матеріал подано в роботах В.І. Лавера «Фраземіка українських діалектів карпатського регіону», Т.Г. Грици «Фразеологія говорів Гуляйпільського району Запорізької області», Н.Д. Коваленко «Фразеологія говірок Західного Поділля», Р.В. Міняйла «Активні процеси в ареальній фразеології сходу України», Н.В. Романюк «Фразеологія верхньонадністрянських говірок нижньої течії річки Бистриці», М.Я. Олійник «Фразеологія гуцульських говірок», О.Л. Плетневої «Фразеологія говірок центральної Слобожанщини (структурно-семантичний аспект)», З.С. Мацюк «Людина і її буття у західнопопільській фразеології» та ін.

Джерелом для дослідження лінгвокультурологічної складової народної фразеології слугують регіональні сучасні фразеологічні словники, що презентують говори трьох наріч української мови: поліський (Г.Л. Аркушин, З.С. Мацюк, Г.М. Доброльожа), східнослобожанський і степовий (В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, А.А. Сагаровський), середньонадні-

пряньський (В.Д. Чабаненко), волинський (Г.Л. Аркушин, Н.В. Кірілкова, Н.Д. Коваленко), подільський (Н.Д. Коваленко), буковинський (Г.Т. Кузь, Н.О. Руснак, М.С. Скаб, Л.М. Томусяк), лемківський (Н.Д. Вархол, А.О. Івченко, Г.Ф. Ступінська, Я. Битківська). На матеріалі фразеології українських літературної мови особливості вживання назв явищ природи були предметом розгляду Н.Ф. Венжинович і А.П. Чаварги [1], К.А. Качайло [5].

За результатами досліджень учених, в основі внутрішньої форми фразеологізмів здебільшого є предметні, матеріальні реалії, а також символи духовного світу, явища природи, які є невичерпним джерелом фразеотворення, продукування нових образів, вербалізації відтінків емоцій та ін. Як слушно зауважує Н.Ф. Венжинович, «... семантика фраземи може бути репрезентована як інформаційний мікротекст, різні смисли якого проходять через фільтр ментальності мовця і слухача, інтерпретуються у просторі соціального і культурного знання...» [2, с.135].

Мета дослідження. Звертаючись до дослідження фразем в аспекті лінгвокультурологічного напрямку, основну мету вбачаємо в описі образної та символічної специфіки в семантиці цих одиниць українського говіркового мовлення із компонентом *сніг*. Це передбачає виконання таких завдань: з'ясувати особливості поняття *сніг* в українській етносвідомості; дослідити образну і символічну специфіку в семантиці фразеологічних одиниць української мови; визначити основні джерела культурної інформації духовно-предметного коду культури в українській діалектній та літературній мові.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічні одиниці як особливі вербальні знаки культури в образному значенні кодують культурну інформацію і передають світоглядні смисли. Основною метою досліджень лінгвокультурологічної та національно-образної парадигми у фразеології є не тільки виявлення способів і засобів втілення культури та світобачення у зміст фразеологічних одиниць, а й уточнення поняття культурної конотації, виявлення культурно маркованих сигналів у фразеологізмах та встановлення їх співвідношення з різними кодами культури.

Фразеологія – це універсальний вияв світобачення нації, що ввібрав у себе і загальнолюдські, і власне етнічні, і територіальні ціннісні змісти, що реалізуються у вторинних знакових системах. Саме через знаки різної матеріальної природи, явища та стани оточення мовці передають свої культурні уявлення.

Зазначимо, що фразеологізмам різних тематичних груп притаманні як загальні, так і специфічні ознаки номінації, що зумовлено особливостями об'єктів номінації, їх пізнання та оформлення цих результатів засобами мови. Явища природи є одними з базових концептів, які репрезентують загальнолюдський когнітивний процес.

Навколишній світ людини є визначальним у мовній картині нації, адже природні явища, особливості ландшафту, умови життя людини характеризуються і матеріальністю, і духовно-філософським сприйняттям.

Символізацію явищ природи, відбитих у фразеологізмах у діахронному аспекті описала Школяренко В.І., зауваживши, що в давнину *сніг* символізував холод, а також був символом божественної чистоти й цнотливості, уособлював боротьбу життя та смерті; *сніг* уважали тотемом, наді-

сланим з неба, а танення снігу нагадувало зникнення жертвопринесення в полум'ї сакрального вогню [7, с. 324].

За давніми українськими повір'ями, сніг зберігають на небі ангели, і коли його багато, то скидають на землю, прочищаючи собі шлях, і навпаки – було вірування, що то чорт святкує своє весілля, зібравши багато снігу (хурделиця). Вода з йорданського чи весняного снігу вважалася цілющою [3, с.489].

Серед словникових статей лексикографічних праць із діалектного мовлення трапляються термінологічні словосполучення з метафоризованим значенням компонентів, що позначають різні явища природи: *сонце обіздрило* – ‘сонце зійшло’, *висить дощ* – ‘збиратися на дощ’, *бабини гіготи* – ‘хуртовина’ [Грицак, с.2017], *мартові фігли* – ‘різка зміна погоди в безрезні з випаданням снігу’ (фігли – що-небудь сказане або зроблене для розваги, сміху; витівка) [СГЦБ, с.485]; *бйіли мух'і* ‘сніг; зима’ [Аркушин, с.107]; *сніг як із рукава* ‘дуже густий, сильний’ [Вархол, с.125] та ін.

Закріплення досвіду, результатів спостереження людей за природою, різними станами та явищами відбувається і у формі прислів'їв, приказок, табу, прогностиків та ін., наприклад, у буковинських говірках: *багато снігу – багато хліба; добрий той сніг, що вчасно ліг; сніг стопивса – циган кожух продав; не (ни) було снігу, та й не було сліду; така дівка угідна, ек зима тогідна; такий угідний, як сніг тогідний* [СБГ, с.560].

У мовленні номінації явищ природи реалізують великі можливості в образній характеристиці діяльності людини, рис характеру, поведінки, її фізичного чи психоемоційного станів, наприклад, у буковинських говірках: *такий угідний, як сніг тогідний* ‘ні до чого не здатний’ [СБГ, с.560], *така дівка угідна, ек зима тогідна, такий угідний, як сніг тогідний* ‘ні до чого не здатний’ [СБГ, с.560].

Одним із типових фразеологічних значень слова *сніг* є семантика білого кольору, що реалізується у відтінках образності ‘світлий’, ‘чистий’, ‘блідий’, наприклад: у літературній мові – *побіліти, як сніг* ‘стати дуже блідим; дуже збліднути’ [СУМ, т.6, с.616]; у гуцульських говірках – *білий, ік (ік) сніх* (*гуска, папір, полотно, сир, смерть, стіна*) ‘дуже білий, світлий; блідий’, здеб. про хворобу [Голянич, с.68]; центральнополіських – *блідий як сніг* [Доброльожа, с.93]; подільських – *білий, як сніг* ‘дуже білий, білосніжний’; *побіліти як сніг* [Коваленко, с.338]; *чистий як сніг недоторканий* [Доброльожа 2003, с.75].

Спостерігаємо і фразеологічне значення ‘сивий’ у записках подільських та центральнополіських говірок: *старій йак сніг* ‘про старшого чоловіка’ [Коваленко, с.338]; *сивий як сніг, як снігом посипаний* ‘про сивину у волоссі’ [Доброльожа, с.106]. Про охайно вдягнену людину на Поділлі кажуть *чистій йак сніг* [Коваленко, с.338].

За матеріалами фразеологічних словників говірок фіксуємо приклади іронічних стійких порівнянь із компонентом *сніг*, які є різновидом експресивної енантісемії, суть якої полягає у тому, що про якийсь явище говорять у протилежному значенні відносно семантики компонентів виразу, вжитих у мовленні.

Отже, в основі таких фразеологічних одиниць є зіставлення протилежних за семантикою явищ, антонімія буквального змісту й загальної се-

мантики виразу, наприклад, у центральнопольських говірках – *білий як на кузні сніг* ‘брудний’ [Доброльожа, с.75]. Імовірно, причину великої кількості одиниць такого типу слід шукати в давніх світоглядах. Дослідники визначили, що в давні часи поняття холоду через номінацію *сніг* співвідносилось за енантіосемією зі спекою [7, с.324].

Активно побутують на території середньопольських, волинських, нижньонадніпрянських і центральнособожанських говірок вирази із протиставним сполучником *а*, хоч із різними значеннями, наприклад: у центральнособожанських – *два б’іл’і, а третій – йак сн’іг*, ірон. ‘дурниця, нісенітниця’ (*тебе йак послухат’, так набалакайиши, шо два б’іл’і, а третій йак сн’іг*) [МФСЦХ, с.174], середньопольських – *два білих, а третій як сніг* ‘дурниця’ [ФСГЖ, с.165]; акцентовано на нелогічності, беззмістовності протиставлення, що характеризує певну ситуацію чи оцінює суть сказаного та ін. Поняття «нічого», «зайвий» передано у фраземах нижньонадніпрянських говірок – *два білих, а третій, як сніг* ‘нічого не вийшло, нічого не дісталось’ [Чабаненко, с.34], волинських – *два білих, а третє як сніг* ‘нічого’ [СВФ, с.51]; *два білі, а третій як сніг* ‘зайвий’ [Доброльожа, с.93]. Спільним для цих фразеологічних значень є семантична риса «неочікуване явище». Про напругу у взаємостосунках йдеться у виразі, записаному на території Західного Полісся: *вже сн’іг червоний* ‘зараз будеш битий’ [Аркушин, с.123].

Властивість снігу – раптовість, присутність чи відсутність у певні пори року є основою образності багатьох фразеологізмів на позначення рис характеру людини, її поведінки, вчинків. Фізичні характеристики снігу як опадів є в основі образності фразеологічних одиниць прислівникового типу.

Викремлюємо порівняльні фразеологізми зі значенням ‘зненацька, несподівано, раптово’ як у літературній мові, так і в територіальному мовленні: *як сніг на голову* [СУМ, 2, с.109], у буковинських говірках – *як (ск)* (*ніби, мов*) *сніг на голову* ‘несподівано’ [ФПЧ, с.261], у закарпатських – *зйавівс’а, йак сн’ыг на гóлòву* [Дзєндзелівський, III, к.298]; *влав як сніг на голову, нагрянув як перший сніг, появилс’я як сніг серед літа* [Доброльожа, с.151].

Використання енантіофразем у живому мовленні підтверджує, що експресивне мовлення виявляє тенденцію до комплексного висловлення, використовуючи ефект подвоєння експресії. Про риси людини кажуть у позитивному значенні, а розуміють у протилежному – негативному, здебільшого супровідному слову протиставляється значення фразеологізму, наприклад: *дотепний як сніг серед літа* [Доброльожа, с. 18].

Велика кількість снігу в зимовий період і відсутність (неможливість) в інші пори року переосмислені у фразеологізмах зі значенням ‘дуже багато’: *грошеї йак зймóйу сн’ігу* ‘уявлення про надмірну кількість грошей’ [Коваленко, с.96].

Українці здавна і завжди несхвально ставилися до людей жадних, скупих, тому засвідчуємо часту вживаність і варіантність сталих виразів із прозорою мотивацією у літературній мові та говірковому мовленні, наприклад: *літ. – зимою снігу не допросишся, серед зими снігу не випросиш, снігу з-під порога не дасть, снігу торішнього не випросиш, зимою снігу не дасть* ‘скупа людина’, *взимку снігу не випросиш, взимку снігу не дістанеш* ‘скупа людина’ [ФСГЖ, с.165]; у гуцульських говірках – *у него снігу се^ере^д зими не^е ві-*

просиш ‘про скупу людину’ [Лесюк, с.182]; *не допросишиш* й *торішнього снігу* ‘про дуже скупу людину’ [ЛЛПДЖ, с.685]; західнополіських – *сн’ігу не випросиши серед зими в кого* ‘дуже скупий’ [Аркушин, с.123]; східнополіських – *снігу* ‘серед зими ни *випросити* ‘про скупу, жадну людину’ [Березовська, с.221]; *зіммоу сн’ігу ни* ‘випросиши, снігу *взми не випросиши* ‘про жадібного’ [Коваленко, с.338]; *зимою (зимов) льоду (леду) (снігу) не випросиши* (в кого) ‘про скупого’ (То такий скупар, шо в него леду зимов не випросиш [ФПЧ, с.99]; у волинських – *снігу зимою не випросиши* ‘дуже скупий’ [СВФ, с.29].

Спільним для фразеологічних значень низки фразеологічних одиниць є семантична риса «відсутність у певну пору року; неможливість».

Отже, для фразеологічних утворень, у складі яких є назва *сніг*, властива образна внутрішня форма, що є позначенням певної нереальної ситуації, такої, наприклад, як ‘вередувати; хотіти неможливого; виявляти сильне, але безглузде бажання’, наприклад, у буковинських говірках – *шукати тогдного снігу* (така само як *забагнути замерзлого в Петрівку*) [ФПЧ, с.230].

Одне з центральних місць за кількісними характеристиками у фразеосемантичному полі «Час» посідають фразеологізми семантичного ряду ‘ніколи’, різні за мотивацією, внутрішньою формою та структурою. А.О. Івченко, досліджуючи темпоральну фразеологію українських народних говорів, виокремлює серед семантичних рядів фразеологізмів на позначення поняття ‘ніколи’ продуктивну мотиваційну модель «коли станеться подія в неживій природі» [4, с.116]. Основою мотивації окремих фразеологізмів є неможливість снігу влітку, наприклад, у лемківських говірках – *п’ра́вда, як на Пётра сніг па́дять* ‘брехня’ [Вархол, с. 108]; *п’ра́вда як на Петра сніг па́дат* ‘уживається як заперечення означуваного слова, зовсім неправда’ [ФСЛГ, с.187]. Мотиваційною основою інших фразем є неможливість (нереальність) якоїсь дії, серед фразеомоделей можемо виокремити «коли станеться неможлива подія з тваринами = ніколи», наприклад, у буковинських говірках – *як (єк) (коли) сова сніг уздрит* (віддам за тебе свою Марічку, коли сова сніг уздрит) [ФПЧ, с.261].

Компонент *сніг* разом з іншими складниками фразеологічної одиниці формує єдину цілісність, яка, переосмислюючись, створює наочно-чуттєве уявлення про розумові здібності людини, наприклад, у середньополіських говірках – *розуму як літом снігу* [Доброльожа, с.15]; *ума-розуму як у Петрівку снігу* [Доброльожа, с.17]; у східнослов’янських – *сніг на голову впає* кому ‘хто-н. дурнуватий, пришепелуватий’, *снігом припорошений* ‘дурнуватий’ [УУ, с.460].

Характеристика різної мовленнєвої поведінки людини найяскравіше реалізується у фраземах; прикметно, що до семантичного поля «Мовлення людини» належать і сталі вислови з досліджуваним компонентом *сніг*, наприклад, у центральнополіських говірках – *говорить як сніг сипле* [Доброльожа, с.135]; у волинських – *наситати (натрусити) снігу за комір* ‘сказати щось дошкульне’ [СВФ, с.105].

Визначено, що найбільшою кількістю та особливим багатством емоційно-образних найменувань вирізняються фраземи-порівняння, в основі яких – оцінка негативних дій і вчинків людини. На основі спостережень над змінами природи, образного переосмислення невідворотності

змін у природі, плинності часу та циклічності витворилися фразеологічні одиниці компаративного типу на позначення поняття ‘зникнути’, ‘безслідно пропасти’, тому супровідниками (постійними чи змінними) виступають дієслова *зійти, зникнути, стати, пропасти, щезнути* та ін., наприклад, у центральнополіських говірках – *зійшло мов останній сніг* [Доброльожа, с.151], *розтанув як торішний сніг, станув як сніг під сонцем* ‘зникнути’ [Доброльожа, с.153]; у лемківських – як ліньський перший сьніг (зі словами пропасти, щезнути) ‘безслідно зникнути’ [ФСЛГ, с.218]; у гуцульських – *минути, як торічний сніг* ‘пропасти безслідно’ [ЛЛПЖ, с.685].

Словники підтверджують великий фонд фразеологічних одиниць із компонентами – назвами явищ природи, активне їх варіювання в ареальній проекції, уможлиблюють дослідження фразеологічних компонентів у складі стійкого сполучення слів і поза його межами.

Висновки. Отже, лінгвокультурологічна складова дослідження народної фразеології передбачає виявлення різних способів виявлення національної культури в образному змісті фразеологічних одиниць.

Номінація природнього явища *сніг* з іншими компонентами формує у фразеологічних одиницях єдину цілісність, яка, переосмислюючись, створює наочно-чуттєве уявлення про людину:

- 1) зовнішність (сивий);
- 2) розумові здібності (дуже дурний);
- 3) риси характеру (жадібність);
- 4) вчинки (дошкуляти, обманювати).

Зафіксовано також мовне вираження розуміння людьми моделі циклічності часу, природного порядку та через фразеологізми, в основі яких – компонент *сніг*, на позначення понять ‘ніколи’, ‘дуже довго’, ‘тривалий час’ та ін.

Перспективою наступних наукових досліджень є простеження особливостей використання фразеологізмів із компонентами на позначення явищ природи у зв’язних діалектних текстах, словниках інших слов’янських мов з метою виявлення змін у значенні цих фразеологізмів, переосмислення символіки назви птахів у світогляді народів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Венжинович Н., Чаварга А. Концепти *вогонь* і *вода* у фраземіці української мови. *Типологія та функції мовних одиниць*: наук. журнал. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2015. № 1 (3). С. 13-23.
2. Венжинович Н.Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології: монографія. Ужгород, 2018. 463 с.
3. Войтович В.М. Українська міфологія. Київ, 2002. 662 с.
4. Івченко А. Темпоральна фразеологія українських народних говорів: ономастологічний аналіз семантичних рядів ‘ніколи’ і ‘дуже давно’. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: зб. наук. пр. Ужгород, 2000. Вип. 2. С. 114-122.
5. Качайло К.А. Особливості семантики фразеологізмів із компонентом-назвою явища природи. *Філологічні студії*. 2012. Вип. 7. Ч. 2. С. 44-55.

6. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Рідна мова / упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2010. 436 с.
7. Школярєнко В.І. Символізація явищ природи, відбитих у фразеологізмах давньовісхіднонімецького періоду. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія: Лінгвістика і літературознавство: міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. XXIII. Ч. 4. С. 324-333.

Умовні позначення джерел:

1. Аркушин – Аркушин Г.І. Сказав, як два зв'язав. Народні вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині. Люблін-Луцьк, 2003. 176 с.
2. Березовська – Березовська Г.Г. Словник говірки села Осички Подільського району Одеської області. Умань : ВПЦ «Візаві», 2022. 275 с.
3. Вархол – Вархол Н.Д., Івченко А.І. Фразеологічний словник лемківських говірок Східної Словаччини. Братіслава, 1990. 160 с.
4. Голянич – Голянич М.І. Мовний портрет села Тюдів. Словник: у 2-х т. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. Т. 1. А-М. 1000 с.
5. Грицак – Грицак М.А. Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області. Вип. І: А-Б. Київ: КММ, 2017. 380 с.
6. Дзендзелівський – Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говірок Закарпатської області УРСР (Лексика). Ужгород, 1993. Ч. III. 464 с.
7. Добролюжа – Добролюжа Г.М. Красне слово – як золотий ключ: Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій. Житомир: Вид-во «Волинь», 2003. 160 с.
8. Коваленко – Коваленко Н.Д. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок. Кам'янець-Подільський, 2019. 412 с.
9. Лесюк – Лесюк М.П. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Івано-Франківськ, 2008. 328 с.
10. ЛЛПЖ – Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дідик-Меуш. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 896 с.
11. МФСЦХ – Сагаровський А.А. Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Харків, 2015. 228 с.
12. СБГ – Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н.В. Гуїванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
13. СВГ – Кірілкова Н. Словник волинських фразеологізмів. Острогож; Рівне, 2013. 192 с.
14. СГЦБ – Матіїв М.Д. Словник говірок центральної бойківщини. Київ; Сімферополь, 2013. 602 с.
15. СУМ – Словник української мови в 11 т. Київ, 1970-1980. Т. І-ХІ.
16. УУ – Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу: 6-е вид. Луганськ, 2013. 552 с.
17. ФПЧ – Фразеологізми та паремії Чернівеччини: матеріали до словника / Г. Кузь, Н. Руснак, М. Скаб, Л. Томусяк. Чернівці, 2017. 352 с.
18. ФСГЖ – Добролюжа Г.М. Фразеологічний словник говірок Житомирщини. Житомир: ПП Туловський, 2010. 404 с.
19. ФСГНН – Чабаненко В.А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 2001. 201 с.
20. ФСЛГ – Ступінська Г.Ф., Битківська Я.В. Фразеологічний словник лемківських говірок. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2013. 464 с.

References:

1. Venzhynovych, N., Chavarha, A. (2015). Kontsepty vohon i voda u frazemitsi ukrainskoi movy. *Typolohiia ta funksii movnykh odynyts: nauk. zhurnal*. Lutsk: Skhidnoievropeyskyi natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky. № 1 (3). S. 13-23. [in Ukrainian].
2. Venzhynovych, N.F. (2018). Frazemika ukrainskoi literaturnoi movy v konteksti kohnitolohii ta linhvokulturolohii: monohrafiia. Uzhhorod. [in Ukrainian].
3. Voitovych, V.M. (2002). Ukrainska mifolohiia. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Ivchenko, A. (2000). Temporalna frazeolohiia ukrainskykh narodnykh hovoriv: onomasiolohichnyi analiz semantychnykh riadiv 'nikoly i 'duzhe davno. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva: zb. nauk. pr.* Uzhhorod, Vyp. 2. S. 114-122. [in Ukrainian].
5. Kachailo, K.A. (2012). Osoblyvosti semantyky frazeolohizmiv iz komponen-tom-nazvoiu yavyschha pryrody. *Filolohichni studii*. Vyp.7. Ch. 2. S. 44-55. [in Ukrainian].
6. Ohienko, I. (Mytropolyt Ilarion) (2010). Ridna mova / uporiad., avt. peredmovy ta komentariv M.S. Tymoshyk. Kyiv: Nasha kultura i nauka. [in Ukrainian].
7. Shkoliarenko, V.I. (2010). Symvolizatsiia yavyschh pryrody, vidbytykh u frazeolohizmakh davnoverkhnonimetskoho periodu. *Aktualni problemy slovianskoi filolohii. Seriia: Lnhvistyka i literaturoznavstvo: mizhvuz. zb. nauk. st.* Vyp. XXIII. Ch. 4. S. 324-333. [in Ukrainian].

Conventional designations of sources:

1. Arkushyn – Arkushyn, H.L. (2003). Skazav, yak dva zviiazav. Narodni vyslovy ta zahadky iz Zakhidnoho Polissia i zakhidnoi chastyny Volyni. Liublin; Lutsk. [in Ukrainian].
2. Berezovska – Berezovska, H.H. (2022). Slovnyk hovirky sela Osychky Podilskoho raionu Odeskoi oblasti. Uman: VPTs «Vizavi». [in Ukrainian].
3. Varkhol – Varkhol, N.D., Ivchenko, A.I. (1990). Frazeolohichnyi slovnyk lemkiivskykh hovirok Skhidnoi Slovachchyny. Bratislava. [in Ukrainian].
4. Holianych – Holianych, M.I. (2018). Movnyi portret sela Tiudiv. Slovnyk: u 2-kh t. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. T. 1. A-M. [in Ukrainian].
5. Hrytsak – Hrytsak, M.A. (2017). Materialy do slovnyka ukrainskykh hovirok Zakarpatskoi oblasti. Vyp. I: A-B. Kyiv: KMM. [in Ukrainian].
6. Dzendzelivskiy – Dzendzelivskiy, Y.O. (1993). Lnhvistychnyi atlas ukrainskykh narodnykh hovoriv Zakarpatskoi oblasti URSR (Leksyka). Uzhhorod. Ch. III. [in Ukrainian].
7. Dobrolozha – Dobrolozha, H.M. (2003). Krasne slovo – yak zoloty kliuch: Postiini narodni porivniannia v hovirkakh Serednoho Polissia ta sumizhnykh terytorii. Zhytomyr: Vyd-vo «Volyn». [in Ukrainian].
8. Kovalenko – Kovalenko, N.D. (2019). Frazeolohichnyi slovnyk podilskykh i sumizhnykh hovirok. Kamianets-Podilskiy. [in Ukrainian].
9. Lesiuk – Lesiuk, M.P. (2008). Movnyi svit suchasnoho halytskoho sela (Kovalivka Kolomyiskoho raionu). Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
10. LLPZh – Khobzei, N., Simovych, O., Yastremska, T. (2009). Leksykon lvivskiy: povazhno i na zhart. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
11. MFSTsKh – Saharovskiy, A.A. (2015). Materialy do frazeolohichnoho slovnyka Tsentralnoi Slobozhanshchyny (Kharkivshchyny). Kharkiv. [in Ukrainian].

12. SBH – Huivaniuk, N.V. (Ed). (2005). Slovnyk bukovynskykh hovirok.. Chernivtsi: Ruta. [in Ukrainian].
13. SVH – Kirilkova, N. (2013). Slovnyk volynskykh frazeolohizmiv. Ostroh-Rivne. [in Ukrainian].
14. SHTsB – Matiiv, M.D. (2013). Slovnyk hovirok tsentralnoi boikivshchyny. Kyiv; Simferopol. [in Ukrainian].
15. SUM – Slovnyk ukrainskoi movy v 11 t. Kyiv, 1970-1980. T. I – Kh. I. [in Ukrainian].
16. UU – Uzhchenko, V.D., Uzhchenko, D.V. (2013). Frazeolohichni slovnyk skhidnoslobozhanskykh i stepovykh hovirok Donbasu: 6-e vyd. Luhansk.
17. FPCh – Kuz, H., Rusnak, N. & Skab, M. (2017). Frazeolohizmy ta paremii Chernivechchyny : materialy do slovnyka. Chernivtsi. [in Ukrainian].
18. FSHZh – Dobrolozha, H.M. (2010). Frazeolohichni slovnyk hovirok Zhytomyrshchyny. Zhytomyr: PP Tulovskyi, 404 s. [in Ukrainian].
19. FSHNN – Chabanenko, V.A. (2001). Frazeolohichni slovnyk hovirok Nyzhnoi Naddniproianshchyny. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
20. FSLH – Stupinska, H.F., Bytkivska, Ya.V. (2013). Frazeolohichni slovnyk lemkiivskykh hovirok. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. [in Ukrainian].

Natalia Kovalenko, Borys Kovalenko

FIGURATIVE BASIS OF PHRASEMES WITH THE COMPONENT SNOW IN DIALECT LANGUAGE

Studying and continuing the research traditions of Ivan Ohienko in the records and determination of the peculiarities of Ukrainian folk phraseology, its role in the fixation and preservation of ethnic cultural memory, linguists in the theoretical justification and practice of describing phraseological units study phraseological units in a wide linguistic and cultural context – the interconnection between language and culture. In the article the peculiarities of use and spatial distribution of phraseological units with the component *snow* based on the materials of modern dictionaries of dialect speech are studied. It is determined that the characteristics of human features and actions, abstract concepts are the object of phraseologisation through figurative reinterpretation of the names of natural phenomena. Phraseological units with dialectal components encode the general ideas of a person, the ability to characterize or evaluate something. In certain territories, the specificity of metaphorical transfers, accents on different scales of manifestation of the sign have been recorded. Lexicographic works on dialect language make it possible to study the local-dialectal features of phraseological units and their components. Fixed expressions with the component *snow* are distinguished by figurativeness and emotionality, testify to cognitive processes that connect the meaning of a free word combination with a phraseological one, make it possible to determine associative, ethnolinguistic, and cultural foundations. The nomination of the natural phenomenon *snow* with other components forms a single integrity in phraseological units, which, when reinterpreted, creates a visual and sensory representation of a person (appearance, mental abilities, character features, peculiarities of behavior and actions. The linguistic expression of dialect speakers' perception of the dialect model of the cyclical time model, of the natural order, designation of the concepts 'never', 'very long', 'a long time', etc. is also recorded. The presented analysis of phraseological units usage examples is only preliminary, but it proves that in the

live dialect language speech of dialects speakers there are the widest functional possibilities of phrasemes both as expressions of states and human feelings and as implementers of communicative potential.

Key words: phraseological unit, dialectal speech, dialect, figurative basis, symbolism, snow.

Отримано: 29.10.2022 р.

УДК 821.161.2-92(092)

DOI: 10.32626/2309-7086.2022-19.174-180

Світлана Никитюк

ORCID 0000-0002-2304-9291

старший викладач

*Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ТВОРЧІСТЬ ГРИГОРІЯ КОСТЮКА ЯК УНІКАЛЬНИЙ ЗРІЗ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті йдеться про всесвітньовідому постать Григорія Костюка, видатного вченого-літературознавця, письменника, мемуариста, історика, журналіста, про його дослідницьку діяльність на ниві культурологічних, теологічних, історико-публіцистичних, літературознавчих студій.

Як історик літератури, літературний критик, людина енциклопедичних знань, він став визначною постаттю в культурному житті України та української діаспори ХХ сторіччя.

Ключові слова: творчість, історик літератури, історичні дослідження, українська література, ХХ століття.

Постановка проблеми. Творчість Григорія Костюка є здоровою і щедрою зерниною, котра дасть надійний поштовх у вивченні багатой літературної спадщини та діяльності всесвітньовідомого літературознавця, знаного письменника, чие ім'я знову повернулося до нас, в Україну, у Подільський край.

Повернуте із забуття ім'я Григорія Костюка нині вже стало відомим широкому загалу національно свідомих українців. Він став визначною постаттю в культурному житті України та української діаспори ХХ сторіччя як історик літератури, літературний критик, людина енциклопедичних знань. За період, відведений йому долею, він є особистістю світового рівня, велетнем духу, людиною Всесвіту.

Особистість Г. Костюка приваблює ще й своїми суто людськими рисами: толерантність, доброта й водночас несхитна принциповість у всьому, що стосується культурного й суспільного життя. Запальний, схильний до полеміки, він, однак, має романтичну, м'яку й зворушливу, чутливу аж до сентиментального вдачу [4, с.17].

Постать літературознавця досліджували такі українські вчені, як: Н. Баштова, С. Лінецький, О. Міхно, Є. Сохацька. У своїх розвідках вони